

Bron 1

Lijst van belangrijke gebeurtenissen uit het leven van J.M. Baljée, met daarboven een afbeelding van zijn gedenkzuil op de binnenplaats van het Nieuwe Stads Weeshuis te Leeuwarden

Uitgedeeld bij de onthulling van de gedenkzuil in 1835. De zuil is in WOII verdwenen.

Bron: Historisch Centrum Leeuwarden, Collectie tekeningen en prenten, documentidentificatienr. THAB069

JACOBUS MARTINUS BALJÉE,
WELEER VOEDSTERLING, LATER WELDOENER EN REDDER
VAN HET
NIEUWE STADS-WEESHUIS TE LEEUWARDEN.

Geboren te *Leeuwarden* in het Achterom, thans aan de Nieuwe Kaai, het vierde huis tusschen de Amelandsstraat en de Kazerne, A, 150, ... den 9 September 1752.
In het Nieuwe Stads-Weeshuis opgenomen . . . . . » 19 Julij 1762.
Naar *Amsterdam* vertrokken ter nadere opleiding in de Heelkunde . . . . . » 29 April 1772.
Als Onder-Doctor naar *Batavia* vertrokken . . . . . » 19 Maart 1774.
Teruggekeerd in het Vaderland . . . . . in September 1778.
Voor de tweede maal naar *Batavia* vertrokken . . . . . den 11 October 1778.
Oppermeester of Doctor in het Ambachtskwartier te *Batavia* . . . . . in 1781.
Chirurgijn-Majoor van de Infanterie . . . . . » 1784.
Gehuwd met MARIA MAGDALENA DE VIËNNE . . . . . den 8 Augustus 1784.
Landbezitter van eene groote Plantaadje van 5 uren lang en 4 uren breed, waarop hij 6000 menschen werkzaam had . . . . . in 1786.
Hoofd-Ingeland of Dijkgraaf van het Collegie van Heeren Heemraden . . . . . » 1787.
Lid van het Collegie van Schepenen der stad *Batavia* . . . . . » 1788.
Commissaris der Bank van Leening met een inkomen van f 7200 's jaars . . . . . » 1794.
Regent van het Weeshuis, ... » . . . . .
Lid van het Collegie van Curatoren en School-archen over der Compagnie- en Stads-scholen . . . . . » . . . . .
Vice-President van het Collegie van Schepenen . . . . . » 1795.
Opperkerkmeester over de Hollandsche, Portugeesche en Maleische kerken . . . . . » . . . . .
President-Schepen of Burgemeester van *Batavia* met een inkomen van f 10,000 's jaars . . . . . » 1798.
Kolonel over de Hollandsche en Inlandsche Christen-Compagnie, over de Mardiekers, Papangers, Mooren en Chinezen . . . . . » . . . . .
Raad van Neêrlands Indië met een jaargeld van f 24,000 . . . . . 1802—1808.
Eigenaar geworden van het Landgoed *Tanjong-West* aan den weg naar *Buitenzorg* . . . . . 1816.
Overleden in 70jarigen ouderdom, in de voorstad *Molenvlief* bij *Batavia*, na zijn vaderlijk gesticht uit dankbaarheid tot erfgenaam van zijne nalatenschap benoemd te hebben . . . . . den 18 Februarij 1825.
Zie meerdere bijzonderheden in het *Leven en de Lotgevallen van J. M. BALJÉE*, door W. EEKHOFF, Leeuwarden 1855.

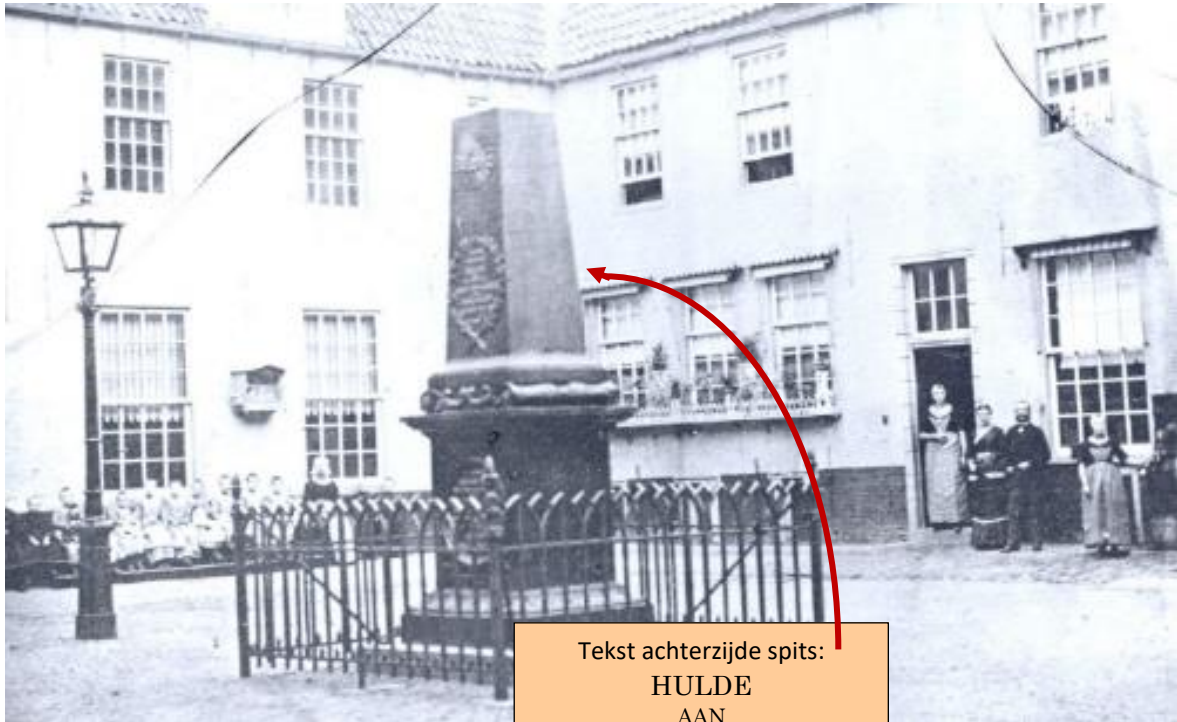
Leeuwarden - Boekdrukkerij - Wed. M. VAN DEN BOSCH.

Bron 2

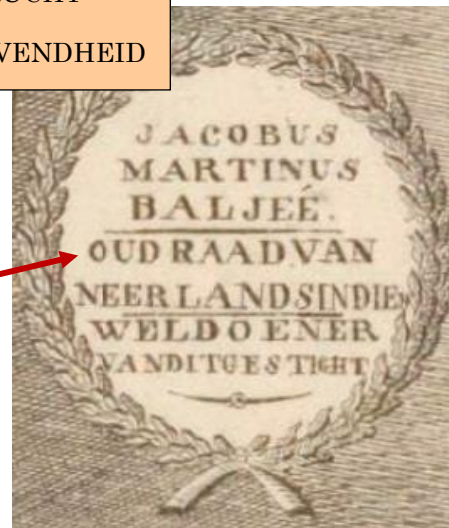
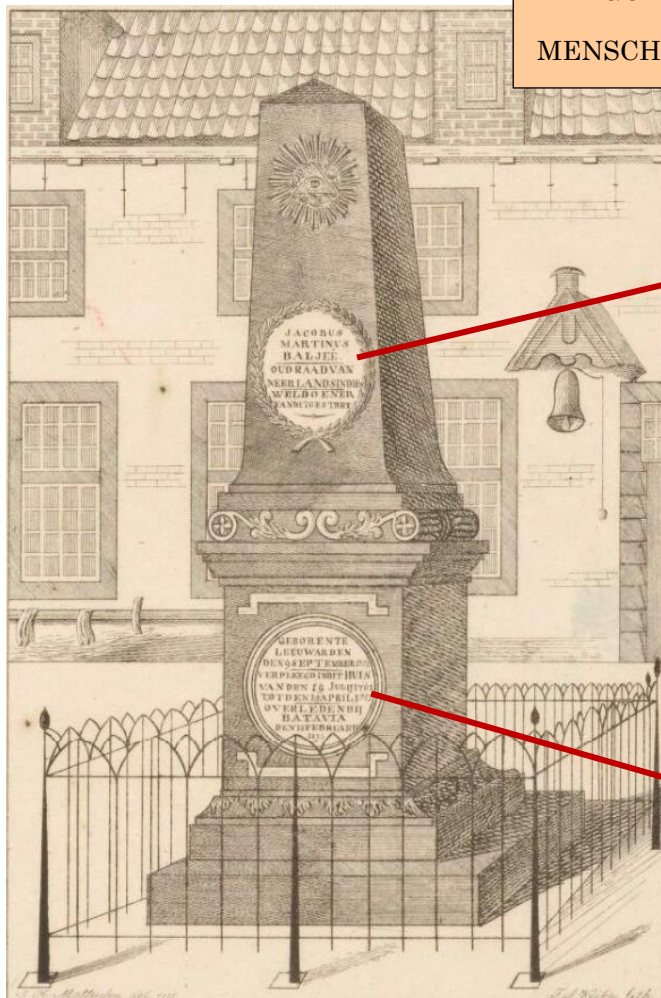
Voormalige gedenkzuil op binnenplaats Nieuwe Stadsweeshuis te Leeuwarden

De gedenkzuil is in WOII verdwenen

Bron: Historisch Centrum Leeuwarden, Collectie fotografische documenten, documentidentificatienr. FDJACOKA167 & Collectie tekeningen en prenten, documentidentificatienr. THAB033a

Tekst achterzijde spits:
HULDE
AAN
GODSVRUCHT
EN
MENSCHLIEVENDHEID

Bron 3

Fragment uit Raadsverslagen van gemeente Leeuwarden, 1865-2007 (bijlagen)

Gedeelte van een overzicht van giften, die door de eeuwen heen zijn gedaan aan het Nieuwe Stadsweeshuis (NSW) te Leeuwarden

Bron: Historisch Centrum Leeuwarden, 1 januari 1966, pagina 401-402

(digitale tekst: <https://periodieken.historischcentrumleeuwarden.nl/issue/bijlagen/1966-01-01/edition/175-402/page/402?query=baljee&sort=relevance&page=2>)

in 1788	3/15 van de nalatenschap van Eelco van Haersma en zijn echtgenote Susanna Faber, ter herinnering waaraan jaarlijks het Van Haersma-feest door het N.S.W. wordt gevierd;
in 1805	de erfenis van Gerard Jacob Voerda met een werkelijke waarde van ± f.88.000.--;
in 1823	de erfenis van de in Batavia overleden oud pupil van het N.S.W. Jacobus Martinus Baljée, ter waarde van f.190.000.--;
in 1871	een legaat van Mr. B. Derhout met een nominale waarde van f.50.000.--

---

Fragment uit boek 'Het leven en de lotgevallen van Jacobus Martinus Baljée, in leven Raad van Nederlands Indië, weleer voedsterling en later weldoener en behouder van het Nieuwe Stadsweeshuis te Leeuwarden', door Wopke Eekhoff, archivaris van Leeuwarden (1835), p. 92-93

Bron: Historisch Centrum Leeuwarden, Stedelijke Bibliotheek, Signatuur C 326

(digitale tekst: <https://babel.hathitrust.org/cgi/pt?id=coo.31924023011640&view=1up&seq=15>)

Nadat Heeren Executeuren der nalatenschap in *Indië* (die zich met zóó voorbeeldigen ijver van hunnen pligt hebben gekweten, dat hun eene eervolle vermelding toekomt) de vaste goederen van BALJÉE op *Java* verkocht- en een aantal schuldvorderingen geïnd hadden, is het grootste gedeelte van den erfschat in 1827 aan de Executeuren in *Europa* in kontanten toegezonden en aan het Weeshuis uitbetaald. Kleinere gedeelten werden

(....)

enz. enz., bleek het nu, dat het zuiver beloop der Erfenis van BALJÉE de aanzienlijke som van ongeveer een honderd en negentig duizend gulden

(f 190,000) ten voordeele van het Weeshuis bedroeg, welke, ten bedrage van een kapitaal van

190.000 gulden (f) in 1823 zou nu, omgerekend naar euro's (€), ca. 2 miljoen zijn

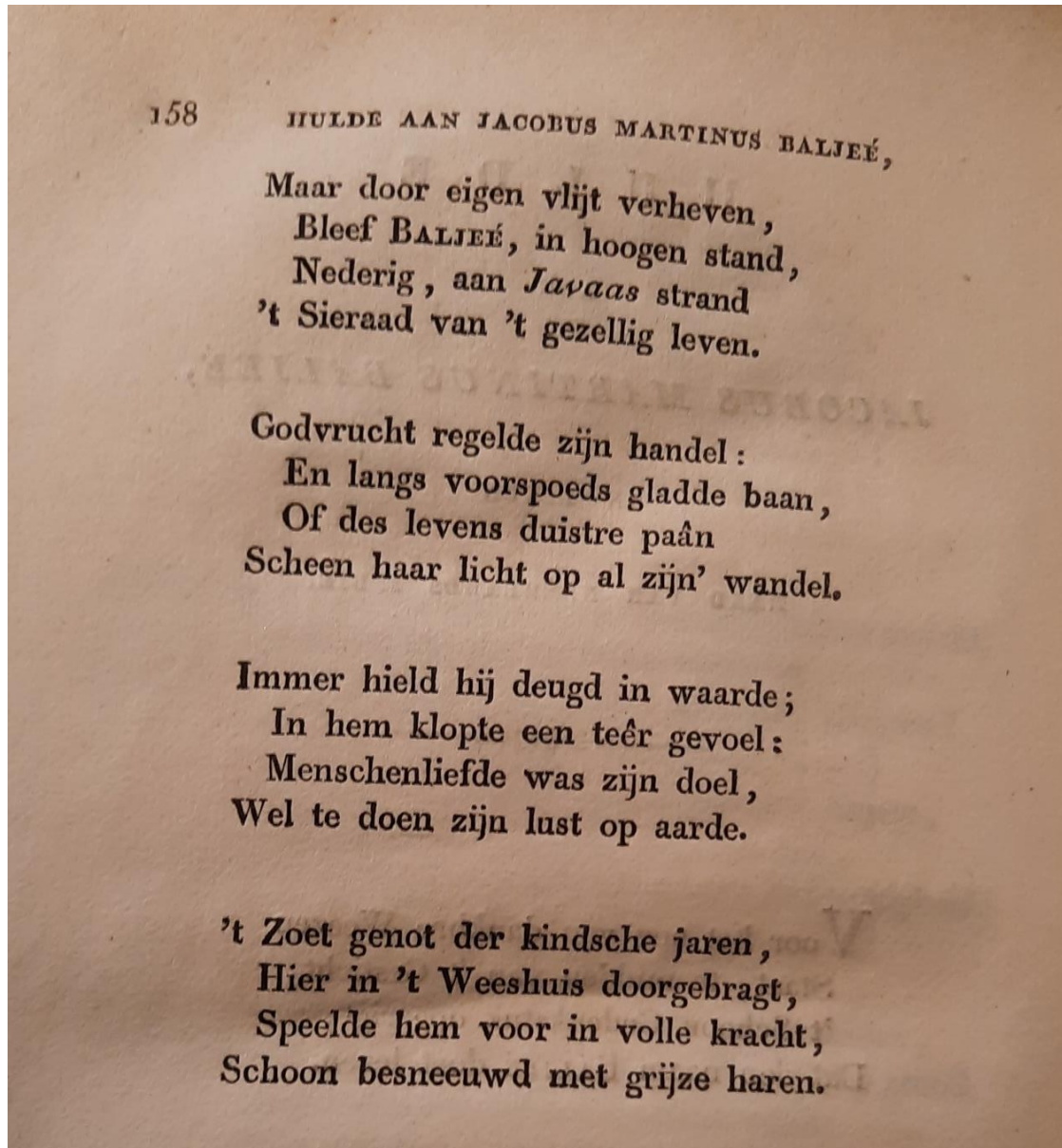
Bron 4

Fragment uit boek 'Het leven en de lotgevallen van Jacobus Martinus Baljée, in leven Raad van Nederlands Indië, weleer voedsterling en later weldoener en behouder van het Nieuwe Stads-Weeshuis te Leeuwarden', door Wopke Eekhoff, archivaris van Leeuwarden (1835), p. 158

Stukje uit een langere lofrede uit 1835

Bron: Historisch Centrum Leeuwarden, Stedelijke Bibliotheek, Signatuur C 326

(digitale tekst: <https://babel.hathitrust.org/cgi/pt?id=coo.31924023011640&view=1up&seq=15>)

Bron 5

Fragment uit boek 'Het leven en de lotgevallen van Jacobus Martinus Baljée, in leven Raad van Nederlands Indië, weleer voedsterling en later weldoener en behouder van het Nieuwe Stads-Weeshuis te Leeuwarden', door Wopke Eekhoff, archivaris van Leeuwarden (1835), p. 73-74

Bron: Historisch Centrum Leeuwarden, Stedelijke Bibliotheek, Signatuur C 326

(digitale tekst: <https://babel.hathitrust.org/cgi/pt?id=coo.31924023011640&view=1up&seq=15>)

Bijna een jaar na den dood zijner vrouw werd
BALJÉE voor 25,000 Spaansche matten zilvergelds,

of 55,000 Indische guldens, eigenaar van het uitgestrekte Landgoed *Tanjong-West*, met de daarbij gelegene landen *Dregterland*, *Seringsing*, *Tanna Renda*, *Rava Gatal* enz., gelegen in de bovenlanden aan den weg naar *Buitenzorg*, tegenover *Tanjong-Oost*, aan de familie VAN RIEMSDIJK behorende, ongeveer dertien palen of ruim vier uren ten zuiden van *Batavia*. Dit Landgoed was wel van een sierlijk gebouwd huis voorzien, doch de daaronder behorende landen waren voor het grootste gedeelte nog niet ontgonnen. BALJÉE nam de even moeilijke als aangename taak op zich, om daarin te voorzien, en hij schroomde geenen arbeid of kosten om zijn doel, de ontginning en bebouwing van deze uitgestrektheid lands, te bereiken. Tot dat einde zond hij op deze ontvolkte plaats een groot aantal slaven, die den woesten grond moesten bebouwen, en dien daarvoor, bij een billijk loon, de vergunning werd gegeven, van zich aldaar op den voet van vrije menschen te mogen vestigen. Hij maakte hierbij inzonderheid gebruik van het planten van *kalappa*- of kokosboomen, welke het voornaamste en voordeeligste, doch ook als het werkzaamste en kostbaarste plantsoen van *Java* geacht wordt, vermits aan de opkweeking de grootste zorg door bemesting en leiding moet besteed worden, en ook het Gouvernement op ieder' vrucht dragenden boom eene Spaansche mat belasting heeft gelegd. BALJÉE mogt zijne pogingen weldra met zoo gunstig gevolg bekroond zien, dat dit Landgoed, telken jare in waardij stijgende, nog geene acht jaren later reeds op eene dubbele waarde van de koopsom werd geschat. Zijne jaren voelende

Bron 6

Fragment uit boek 'Het leven en de lotgevallen van Jacobus Martinus Baljée, in leven Raad van Nederlands Indië, weleer voedsterling en later weldoener en behouder van het Nieuwe Stads-Weeshuis te Leeuwarden', door Wopke Eekhoff, archivaris van Leeuwarden (1835), p. 42-43

Stukje uit hoofdstuk 'Landbezitter'

Bron: Historisch Centrum Leeuwarden, Stedelijke Bibliotheek, Signatuur C 326

(digitale tekst: <https://babel.hathitrust.org/cgi/pt?id=coo.31924023011640&view=1up&seq=15>)

afstaan. — Dit Landgoed, waarop hij op verschillende plaatsen drie voortreffelijke gebouwen of lusthuizen deed verrijzen, had eene lengte van ruim vijf uren en eene breedte van meer dan vier uren gaans. Het leverde onder dit vruchtbare klimaat al de voortbrengselen naar den aard des lands, als: koffijboonen, rijst, suikerriet, notemuskaat, foelie, kaneel, kruidnagels en andere specerijen overvloedig op; en verwonderenswaardig is het aantal menschen, die daartoe hunne handen moesten leenen. Hij zelf geeft hun getal in dezer voege op:

1372 boeren,

1072 boerinnen,

696 huwbare mans,

599 huwbare vrouwen,

1124 jongens en

1086 meisjes tot 14 jaren,

benevens een groot aantal slaven en lijfeigenen. Behalve deze laatsten, die zeker niet weinigen zullen geweest zijn, daar hij hun getal naauwelijks wist, zien wij dus 5949 lieden aan hem onderhoorig (22). Voegt men hierbij een aantal van 2957

ploegbeesten, trekossen of buffels en ruim 400 runderen; de ontelbare menigte verblijven of arbeiders-woningen, de veestallingen, kombuizen, suikerpakhuizen, molens en verdere bijgebouwen tot de afmaling van het suikerriet dienende, — dan vieren wij onze verbeelding hot omtrent eene zoo uitgestrekte volkplanting, van wier toestand wij ons ter naauwernood een denkbeeld kunnen vormen. Bezwaarlijk zoude ik het verhaal hiervan, bij monde ontvangen, hebben geloofd en medegedeeld, ware het niet, dat ik eigenhandige brieven had voor mij liggen, welke de waarheid van dit alles buiten eenige bedenking stelden. Als een

Voetnoot:

(22) De Javaansche boeren, waaronder vele Chinezen zijn, leven allen in een' zeer afhankelijken staat, en bestaan van de inkomsten der goederen, welke zij van de groote Landbezitters of Vorsten voor een' bepaalden tijd pachten. Hierna zijn zij wel vrij, doch keeren alras onder de zelfde of eene andere heerschappij weder. — De slaven zijn, als bijzonder eigendom, gehouden het land te bearbeiten, en op gezette tijden eene hoeveelheid peper, kokosnoten, rijst, gevogelte of geiten aan

den landeigenaar te bezorgen. Sommige slaven pachten ook wel een gedeelte dier goederen; anderen ontvangen een zeker weekgeld van 7 of 8 *carcas*, welke dunne looden munt met gaten, zij in stroohalmen geregen bij zich dragen. Zij die het huiswerk verrigten, worden lijfeigenen genoemd. Zie het gemelde werk over *Batavia*, I dl. bl. 51 en 52.

Bron 7

Fragment uit artikel 'De Tijgersgracht te Batavia' door S. Kalff in:
'Elsevier's Geïllustreerd Maandschrift' (1899)

Bron: <http://elsevier.x-cago.com/EGM/1899/07/18990701/EGM-18990701-0455/story.pdf>, p. 449

De omslachtige en kostbare huishouding in deze perceelen op de Tijgersgracht hield verband met de ruime afmetingen van huis en erf. De latere gouverneur van Ternate dr. Paulus Valckenaer had, tijdens hij nog tweede stadsdoctor te Batavia met den rang van opperkoopman was, een huis op de Tijgersgracht gekocht voor 5800 rijksd. Maar aan de inrichting daarvan werden niet minder dan 10.000 rijksd. besteed, aan zilverwerk 4000 gld. en aan den bruiloftsmaaltijd, bij gelegenheid dat hij een veertienjarig weesmeisje trouwde, 2100 gld. Hij had hier slechts vijf paarden, maar daarentegen 27 slaven, waaronder 2 violisten. Het huis van den landheer (later raad van Indië) Jacobus Martinus Baljee had een voorplein, tusschen de uitspringende vleugels van het hoofdgebouw, dat geheel met marmer was geplaveid en van den weg afgescheiden door eene fraai bewerkte balustrade, met groote standbeelden versierd. Zijn meubilair met paarden en rijtuigen werd bij zijn overlijden geschat op eene waarde van f 23.000, zijn slavenpersoneel op f 10.000. In 't geheel liet deze voormalige Leeuwarder weesjongen een vermogen van vier ton gouds na.

Langs de voorzijde dier vorstelijke woningen liep een soort van trottoir, bestaande uit gladgelegde blauwe of roode steenen; hier mochten enkel vrije lieden den voet zetten. Voor de slaven was de verharde rijweg daar buiten, ongeveer dertig voet breed. De Tijgersgracht was, behalve een der oudste, ook een der langste grachten, en die verreweg de meeste europeesche huizen telde, nl. 151; met nog 82 kleinere. Zooveel had de volkrijkste wijk der stad, de Kali Besaar, er niet eens aan te wijzen. 't Mocht veilig gezegd worden dat de plutokratie (van aristokratie kon in het oude Batavia kwalijk sprake zijn) hier haren zetel had.

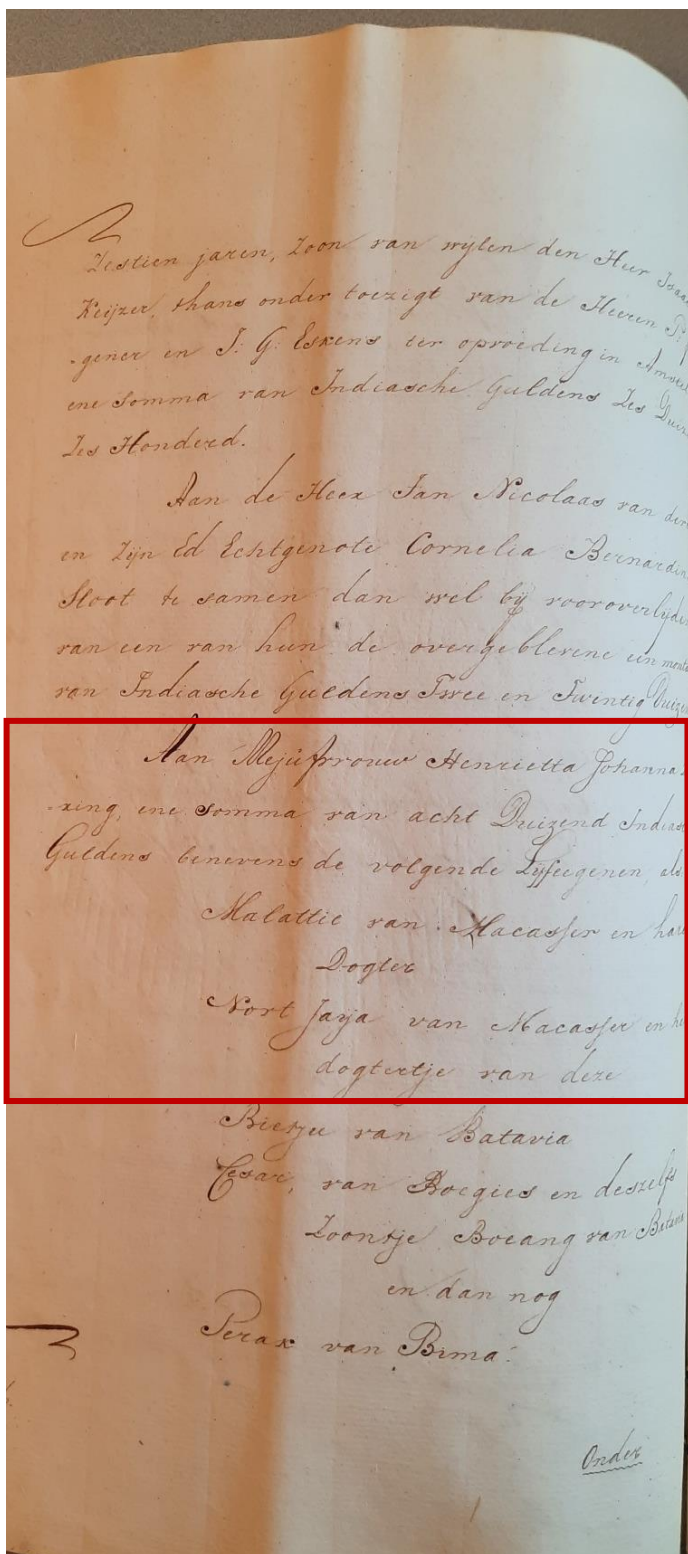
Bron illustratie van Tijgersgracht: <https://nl.wikipedia.org/wiki/Tijgersgracht>

Bron 8

Fragment uit testament van Jacobus Baljée (1822), p. 8

Bron: Historisch Centrum Leeuwarden, Archief toegangsnr. 1002, Inventarisnr. 7037

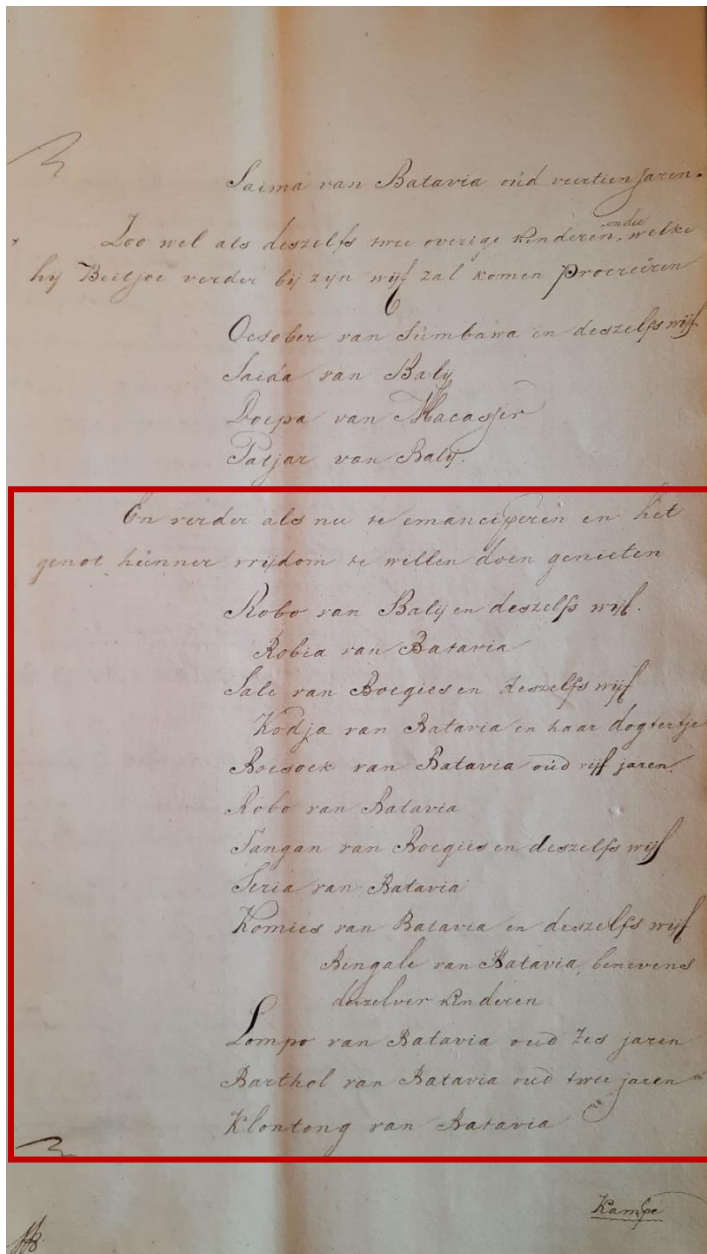
Aan Mejuffrouw Henrietta Johanna Die-
ring, ene somma van acht Duizend Indiasche
Guldens benevens de volgende Lijfeigenen, als,
Malattie van: Macasfer en hare
Dogter
Nort Jaja van Macasfer en het
dogtertje van deze

Aan
betekent: schenken aan

Bron 9

Fragment uit testament van Jacobus Baljée (1822), p. 3

Bron: Historisch Centrum Leeuwarden, Archief toegangsnr. 1002, Inventarisnr.7037

En verder als nu te **emanciperen** en het
genot hunner vrijdom te willen doen genieten
Robo van Balij en deszelfs wijf
Robia van Batavia
Sale van Goegies en deszelfs wijf
Kodja van Batavia en haar dogtertjes
Boesoek van Batavia oud vijf jaren
Robo van Batavia
Tangan van Boegies en deszelfs wijf
Servia van Batavia
Komies van Batavia en deszelfs wijf
Bingale van Batavia, benevens
deszelver kinderen
Lompo van Batavia oud zes jaren
Barthel van Batavia oud twee jaren
Klontong van Batavia

emanciperen

betekent: zorgen voor gelijke rechten en zelfstandigheid van mensen

Bron 10

Fragment uit het boek 'Max Havelaar,
of De Koffij-veilingen der Nederlandsche Handel-Maatschappij', door Multatuli (1860),
p. 180 en 185

Multatuli is het pseudoniem voor Eduard Douwes Dekker. Hij was geboren in Amsterdam, maar had een Friese moeder die van Ameland kwam. Eduard had als ambtenaar in Nederlands-Indië gewerkt. Aan het slot van zijn roman *Max Havelaar* doet Eduard een persoonlijk beroep op koning Willem III.

Bron:

https://books.google.nl/books?id=LwJdAAAACAAJ&pg=PP7&hl=nl&source=gbs_selected_pages&cad=2#v=onepage&q&f=false

Maar uwe excellentie heeft gesanctioneerd het stelsel van misbruik van gezag, van roof en moord, waaronder de arme Javaan gebukt gaat, en dáárover klaag ik.

Dàt schreit ten hemel!

Er kleeft bloed aan de overgegaêrde penningen van het dus ontvangen indisch traktament, excellentie!

Nog eenmaal vraag ik om een oogenblik gehoor, zij het dezen nacht, zij het morgen vroeg! En alweder vraag ik dit niet voor mij, maar voor de zaak die ik voorsta, de zaak van regtvaardigheid en menschelijkheid, die tevens de zaak is van welbegrepene politiek.

Neen, het *zal* niet noodig zijn! Want aan U draag ik mijn boek op, Willem den derde, Koning, Groot-hertog, Prins,.... meer dan Prins, Groothertog en Koning,.... **KEIZER** van het prachtig rijk van **INSULINDE**, dat zich daar slingert om den evenaar, als een gordel van smaragd!....

Aan U vraag ik met vertrouwen of het uw Keizerlijke wil is:

dat de *Havelaar's* worden bespat door den modder van *Slijmeringen* en *Droogstoppel's*; —

en dat daar ginds Uwe meer dan *Dertig* *millioenen* onderdanen worden *mishandeld en uitgezogen in Uwen naam?....*

Bron 11

Fragment uit onderzoeksrapport
'Staat en Slavernij. Het Nederlandse koloniale slavernijverleden en zijn doorwerkingen' (2023),
in opdracht van rijksoverheid opgesteld, p. 173

Bron: <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/rapporten/2023/06/15/onderzoek-staat-en-slavernij>

12. Koloniale onvrije arbeid in negentiende-eeuws Nederlands-Indië

Al in de achttiende eeuw dwong de VOC de lokale bevolking op Java tot zogenoemde herendiensten (verplichte arbeid) en het produceren van handelsproducten als koffie. Deze vormen van dwangarbeid waren voorlopers van het latere cultuurstelsel. Ze bestonden naast slavernij en verschilden daarvan doordat deze koloniale onderdanen niet als slaafgemaakten verkocht konden worden. Toch leidde de voortgezette horigheid wel tot mateloze uitbuiting en systematisch geweld tegen de boerenmassa.

Al onder **Daendels**¹ ging de vroege koloniale staat begin negentiende eeuw over tot een grootschalige uitbreiding en verscherping van deze koloniale arbeidsdwang. De lokale bevolking werd verplicht tot het produceren van handelsgewassen als bijvoorbeeld koffie, indigo, suiker en thee voor afzet op de wereldmarkt. Zij werden daartoe gedwongen door een koloniale machinerie die werd aangestuurd door een kleine witte top, die macht en gezag uitoefende via een veelvoudig gelaagd bestand van Javaanse volkshoofden.

Het stelsel was gericht op het verhogen van de productie: de koloniale bestuursambtenaren kregen voor hun voornaamste taak – het garanderen van de teelt, bewerking en levering van handelsgewassen – een provisie voor de ingezamelde kwantiteit van deze verlangde producten. De volkshoofden moesten zich nauwgezet houden aan de instructies van het koloniale bestuur op straffe van ontslag of zelfs verbanning bij nalatigheid of overtreding van hun bevoegdheden.

---

¹ Nederlandse gouverneur-generaal ook wel landvoogd of 'onderkoning'. Hij was de hoogste Nederlandse gezagsdrager in Nederlands-Indië. Hij oefende het bestuur uit over deze kolonie als vertegenwoordiger van de Koning, die formeel het oppergezag had.

Bron 12

Fragment uit onderzoeksrapport

‘Staat en Slavernij. Het Nederlandse koloniale slavernijverleden en zijn doorwerkingen’ (2023),
in opdracht van rijksoverheid opgesteld, p. 319-321 en 327

Bron: <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/rapporten/2023/06/15/onderzoek-staat-en-slavernij>

22. Slavernij in koloniaal Indonesië

(...) In de koloniale samenleving werden slaafgemaakte mensen ingezet voor zware fysieke arbeid voor de VOC in en om de havens en de forten, maar ook op plantages en in de huishoudens van privépersonen. De koloniale samenleving was voor het in stand houden van dit systeem afhankelijk van een voortdurende aanvoer van nieuwe slaafgemaakten.

Studies naar regionale slavenhandel onderscheiden een aantal omstandigheden waardoor mensen in de handen van handelaren terechtkwamen: mensen konden door honger en armoede gedwongen zijn om zichzelf of hun directe familieleden te verkopen. Dit gebeurde vaak als gevolg van natuurrampen of oorlog. Schulden waren een andere oorzaak van slavernij. Wie zijn schulden niet kon afbetalen, kon tot slavernij gedwongen worden om schuldenaren te compenseren. Slavernij kon ook een straf zijn voor een crimineel vergrijp. In het geval van oorlog gebeurde het ook dat mensen als krijgsgevangene tot slaaf gemaakt werden. Tot slot was ook mensenroof een oorzaak van slavernij (...)

Het was een publiek geheim, net als dat iedereen wist dat de meeste mensen in Makassar via mensenroof op de markt kwamen. Die mensenroof lijkt op het eerste oog betrekkelijk kleinschalig omdat bij afzonderlijke roofpartijen meestal maar enkele mensen slachtoffer werden, maar bij elkaar opgeteld nam dit in de achttiende eeuw grote vormen aan. (...)

De koloniale havenstad Makassar had eind achttiende eeuw rond de zesduizend inwoners waarvan – overigens net als in [Batavia](#)² en Kota Ambon – de helft vrij en de helft slaafgemaakt was. De mensenroof had een banaal karakter: vissers werden in het donker op zee uit hun bootjes geplukt, mensen werden in de schemer buiten het dorp aangevallen en kinderen werden gelokt met koekjes.

(...) De ontvoerders werden vervolgens opgepakt en aangeklaagd. Uit het dossier, nu terug te vinden in het archief in Jakarta, blijkt dat de kidnappers zelf allemaal in een of andere vorm van slavernij leefden, bijvoorbeeld omdat ze schulden hadden. Het roven van mensen was voor hen een manier om geld te verdienen en zich zo uit slavernij te kopen. De kidnappers werden veroordeeld, maar de grootste boosdoener, Jan de Siso, kon gewoon weer verder met zijn handel alsof er niets gebeurd was.

---

² In Batavia woonde Jacobus Baljée

■■■■ COMMENTAAR

Ongemakkelijke erfenis

Kan een slaveneigenaar als held de geschiedenis ingaan? Hoe beoordelen we iemand die in een bikkelharde tijd profiteert van andermans geploeter en uiteindelijk zijn fortuin nalaat aan de zwakkeren?

Zulke vragen blijven rijzen rond Jacobus Martinus Baljée, die 200 jaar geleden stierf. Als ouderloos kind belandde hij in het Nieuwe Stads Weeshuis in Leeuwarden. Later trok hij naar Indië, waar hij schatrijk werd. Uiteindelijk kon Baljée als 'koning' leven op zijn plantage, te midden van ontelbare slaven en lijfeigenen. Bijna 6000 mensen werkten en woonden als 'onderhorige' op zijn landgoed.

Tegenwoordig is het verleidelijk hem als een ploert te zien, maar hoe beoordelen we dan zijn vrijgevigheid? Samen met zijn vrouw strooide hij met geld om zwakkeren te helpen. Ze

Intrigerend leven Baljée verdient beter onderzoek

bevrjdden ook mensen uit slavernij en bij zijn dood liet Baljée zijn fortuin na aan het weeshuis waarin hij was opgegroeid.

Deze Leeuwarder instelling was bijna failliet, maar bouwde met zijn geld een prachtig nieuw tehuis: een voorganger van het gebouw waarin nu het Natuurmuseum Fryslân zetelt. Dit weeshuis is nu een fonds, dat jaarlijks tonnen uitkeert aan kinderploeter. Dit varieert van huiswerksteun in de armste Leeuwarder wijken tot subsidie voor weekendschool Baljée.

Het fonds betaalde ook mee aan het boek *Sporen van het Slavernijverleden* in Friesland uit 2021, waarin Baljée aan bod kwam. Veel publicaties grijpen helaas terug naar dezelfde bron: de biografie en brieven die Wop-

ke Eekhoff in 1836 publiceerde.

Er moet in de archieven veel meer te vinden zijn over Baljée: hij was nota bene burgemeester van Batavia (Jakarta). Dieper onderzoek zou de moeite waard zijn: niet alleen om de slavernij in kaart te brengen, maar ook om de context te schetsen.

Het leven was destijds keihard. Kinderarbeid gold als normaal, zowel in Friesland als overal elders. De schepen naar Oost-Indië werden bemand met allerhande armoedzaaiers en verstotenen: van zwervers en weeskinderen tot criminelen.

Ze arriveerden in Batavia, een stad die Baljée omschreef als 'moordkuil'. Twee derde van de Europese nieuwkomers stierf spoedig aan ziekten als malaria. Slechts een op de tien bemanningsleden keerde levend in Nederland terug, stelde hij vast.

Zelf had Baljée mazzel: hij bleef gezond, trouwde een rijke vrouw en klom op tot de elite. Hij hoefde niet meer te ploeteren, maar kon voortaan profiteren van andermans geploeter. De hiermee verkregen rijkdom schonk hij uiteindelijk weg.

Een gemakzuchtig oordeel is over zo'n man zomaar gevel. Hij was niet simpelweg een vrijgevege goedgezak, zoals hij in de negentiende eeuw steevast werd afgeschilderd. We moeten echter ook oppassen voor de huidige neiging om figuren als Baljée stiekempjes uit de historie te schrappen (cancelen).

Daarmee mis je een geweldige kans op een verrijkend nieuw verhaal. Diepgravend onderzoek naar deze fascinerende Fries zou ons een veel bredere blik kunnen bieden op de bikkelharde samenleving waarin hij leefde. Baljée verdient een boek, misschien zelfs een film.

ERWIN BOERS
commentaar@lc.nl

ONDERZOEK DE BRON

QUICKSCAN

1. Wat voor bron is het?

Vink aan. Meer dan één antwoord mag.

☐ Tekening	☐ Artikel	☐ Onderzoeksrapport
☐ Lijst	☐ Archiefstuk	☐ Krantenbericht
☐ Biografie	☐ Lofrede	☐ Overzicht
☐ Boek	☐ Testament	☐ Pamflet
☐ Gedicht	☐ Flyer	☐ Raadsverslag
☐ Tijdschrift	☐ Maandblad	☐ Dagboek
☐ Illustratie	☐ Foto	

OBSERVEER DE ONDERDELEN

2. Wie maakte de bron?	Naam	
	Functie of rol	
	Was hij/zij ooggetuige van de gebeurtenis waarover hij/zij schrijft?	
3. Wanneer is de bron gemaakt?	Jaartal / eeuw	
	Is dat tijdens of na de gebeurtenis die erin wordt beschreven?	☐ Tijdens ☐ Na
4. Waar is de bron gemaakt?	Plaats en/of land	
	Is de bron gemaakt in de directe omgeving van de gebeurtenis?	

PROBEER HET TE SNAPPEN

5. Waarom is de bron gemaakt?	Voor wie?	
	Met welk doel? (informereren, herinneren, propaganda, enz.)	
6. Waar gaat de bron over?	Maak een samenvatting van één zin.	
7. In welke context past de bron?	Wat gebeurde er in de geschiedenis, toen dit werd gemaakt?	

GEBRUIK HET ALS HISTORISCH BEWIJS

8. Is de bron bruikbaar?	Heb je met deze bron iets over Jacobus Baljée ontdekt?	☐ Ja ☐ Nee Want:
9. Conclusie	Is met deze bron jouw gevoel over Jacobus Baljée veranderd?	☐ Ja ☐ Nee Omdat:

